

Calixthe Beyala: Assèze afrikkalainen | Maaailmankirjat

ANNA-LEENA TOIVANEN

Afrikkalaista naiskirjallisuutta suomennetaan todella vähän, joten siinä mielessä Kampus Kustannus tekee tärkeää työtä julkaisemalla ranskankielisen Afrikan tunnetuimpiin kirjailijoihin lukeutuvan, Pariisissa asuvan kamerunilaisen Calixthe Beyalan teoksen. Saman tien täytyy todeta, että Beyalan maine perustuu ehkä enemmänkin hänen mediaseksikkäälle henkilölleen kuin kirjalliselle tuotannolle. Beyalan 1980-luvun lopulla ilmestyneiden romaanien *C'est le soleil qui m'a brûlé* ja *Tu t'appelleras Tanga* jälkeinen tuotanto tuntuu monella tavoin yhdentekevältä. Monien Beyalan romaanien lukeminen onkin ollut minulle yleensä jokseenkin takkuinen kokemus, hyppimistä ja huokailua. *Assèze afrikkalaisen* alkukielistä versiota en aikoinaan saanut luettua loppuun. Käännöksen myötä ajattelin kuitenkin antaa tälle romaanille toisen mahdollisuuden.

Jos *Assèze afrikkalainen* ei itsessään ole kovinkaan kummoinen romaani, hankaloittaa lukukokemusta entisestään suomennoksen lähes käsittämätön kömpelyys. Ranskaa osaava lukee kompuroivien lauserakenteiden ja sanavalintojen takaa alkukieliset ilmaukset ilman, että alkuperäistä tekstiä olisi lähettyvilläkään. Käännös vilisee plastiikki-istuimia, avenueita, militäärejä, debatteja ja mobylettejä, aivan kuin suomenkielisiä versioita näille sanoille ei olisi olemassakaan. Jotkin lauseet ovat täysin käsittämättömiä, kuten vaikkapa tämä: "Isä-Michel jakoi meille instruktiota ranskansa etonilla" (37). Tai tämä kauhustus: "Aina noista ajoista lähtien kaikki hänen raajojensa ääripäiden käyttämät kilometrit poskieni ja pakaroitteni suuntaan ovat innostaneet minua siinä, kuinka joskus tulisi oppia suorittamaan laskentatoimi energian kulutuksen suhteen" (21). Ja näitä riittää. Jopa niinkin alkeelliset ilmaukset kuin "mitä kuuluu" Barthelius kääntää pahimmillaan muotoon "meneekö", siis kirjaimellisesti ranskankielisestä ilmauksesta. *Je te casse la gueule* kääntyy muotoon "rikon turpasi", ja päähenkilö "lähettää potkun" erään hankalan herrasmiehen jalkoväliin, minkä jälkeen hän huomaa olevansa "enemmän sovintoa rakentavampi" (=sovittelevampi?!). Romaanissa runsaasti käytetty ranskankielinen haukkumasana *enculé* on toki kirjaimellisesti perseeseen pantu, mutta ymmärtääkseni ko. termiä ei suomessa käytetä vakiintuneena haukkumasanana. Lisäksi käännös on ladattu täyteen raskaita lauseenvastikkeita ja kapulakieltä. Lyhyesti sanottuna suomennos on painajaismainen malliesimerkki siitä, miten kaunokirjallisuutta ei tulisi kääntää.

Jos lukija joutuu jatkuvasti ihmettelemään lauseiden merkityksiä tai miettimään, miten itse olisi asian muotoillut, jäävät varsinainen tarina ja sen kirjallisuudellisuus väistämättä sivuosaan. *Assèze afrikkalainen* on jonkinlainen nuoren tytön kasvukertomus, joskin kovin onnto sellainen. Köyhälle maalaisäidille isättömänä syntynyt Assèze jää hahmona etäiseksi ja ohueksi. Tarinaa kertoo aikuinen, sittemmin Pariisiin asumaan ja naimisiin päätynyt keski-ikäinen Assèze, joka tarkastelee nuorempaa itseään välillä pilkallisenkin etäisyyden päästä. Romaanin sävy on kaiken kaikkiaan kuivakan humoristinen, ja kieli ammentaa ala-

tyylistä sekä groteskista kuvastosta. Tässä mielessä takakannen näkemys Beyalasta afrikkalaisen nykykirjallisuuden yhtenä ”kauneimmista äänistä” tuntuukin omituiselta.

Teoksessa sivutaan itsenäistyneen afrikkalaisen kansakunnan ongelmia, kuten korruptiota ja helposti väkivallaksi räjähtävää poliittista epävakautta. Päähenkilö elää näiden tapahtumien keskellä, mutta Beyala ei onnistu kietomaan yhteen yksityistä ja julkista yhtä hienovaraisesti kuin vaikkapa Tsitsi Dangarembga postkoloniaalin feministisen kehitysromaanin klassikossaan *Tambussa (Nervous Conditions)*, tai Chimamanda Ngozi Adichie tuoreemmassa *Purppuranpunaisessa hibiskuksessa (Purple Hibiscus)*. Beyalan Afrikka on kaoottinen, toivonsa menettänyt ja lihallinen. Kamerun maaseutuineen ja kaupunkeineen edustaa romaanissa koko maanosaa, ja päähenkilö afrikkalaisia. Tämä karikatyyrinen asetelma tuntuu heijastelevan kolonialististen diskurssien yleistyksiä, ja olettaa voisi, että romaanissa niiden toisentaminen on luonteeltaan kriittistä. Yleisvaikutelma on joka tapauksessa se, ettei Beyala kohtele maanosaa erityisen hellästi tai puolustellen.

Assèzen elämänsuunnan muuttaa se, että hän pääsee rikkaan virkamiehen ottolapiseksi pääkaupunkiin Doualaan. Uudessa hyväosaisessa elämässään Assèzen tehtävänä on pitää silmällä kasvatti-isän hemmoteltua, liiaksi ”valkoisten tavoille” oppinutta tytärtä Sorrayaa. Sorraya on hahmona täysin sietämätön, kolonialismin synnyttämän trauman uhri, joka terrorisoi ympäristöään oikuillaan. Sorrayan hahmossa kiteytyvät länsimaisen kulttuurin, kehitysajattelun sekä kauneusihanteiden kielteinen vaikutus kolonisoidun itsetuntoon, ja kuvaavaa onkin, että romaanin lopussa Sorraya riistää hengen itseltään. Päähenkilö kokee tästä moraalista vastuuta. Vaikka Assèzen ja Sorrayan suhde on dramaattinen, ei sen voima oikein välity lukijalle. Romaanin yritykset kuvata vahvoja tunnetiloja jäävät kaikin puolen laimeiksi.

Puolivälissä romaania päähenkilö lähtee yllättäen Kamerunista Pariisiin. Romaani jakautuu tässä kohdin kahteen osaan, Kamerunin ja Pariisin aikaan. Tässä mielessä Assèze afrikkalainen muistuttaakin paljon Beyalalta hieman myöhemmin ilmestynyttä romaania *Les honneurs perdus*, jolle on myönnetty jopa Ranskan akatemian romaanipalkinto vuonna 1996. Kerronnallisestikaan Assèze afrikkalainen ei siis ole erityisen omaperäinen tai taidokas. Ranskaan lähtö, kuten monet muutkin tapahtumat, ilmestyy lukijan eteen puun takaa, ilman sen kummempia pohdintoja tai perusteluja. Henkilöhahmojen polut tuntuvatkin lähinnä satunnaisilta oikuilta, joilla ei ole yhteyttä mihinkään aikaisemmin tapahtuneeseen. Kovinkaan ehjistä tai mielenkiintoisista kokonaisuudesta tämän yli 400-sivuisen romaanin kohdalla ei siis ikävä kyllä voi puhua.

Lukukokemuksena *Assèze afrikkalainen* on rasittava. Heikkotasoinen suomennos tietysti entisestään pahentaa asiaa. En halua suositella kyseisen romaanin lukemista kenellekään, paitsi ehkä käännöstieteen opiskelijoille varoittavana esimerkkinä. Ja jos ranskankielisen afrikkalaisen naiskirjallisuuden pariin haluaa pyrkiä, mieleen nousee useita Beyalaa aidosti valovoimaisempia kirjailijoita Werewere Likingin ja Véronique Tadjon kautta uuden polven Fatou Diomeen ja Marie NDiayeen.

Calixthe Beyala: *Assèze afrikkalainen*. Jyväskylä: Kampuskustannus, 2011. Suom. Jukka Barthelius. 420 s

